

Reformhandbok

För kommuner och regioner

Innehåll

Introduktion	4
Valarbete	6
Införande reformer - styre	9
Införande reformer - opposition	10
Reformer inom skola.....	11
Utökad möjlighet till UF-företagande på gymnasium	11
Ge sexualundervisningen i skolan förutsättningar att lyckas	13
Modernisera hem- och konsumentkunskapen i skolan	14
Reformer inom jobb och ekonomi	16
Barnomsorg på obekvämt arbetstid	16
Träning på arbetstid.....	16
Reformer inom företagande och näringsliv	18
Transparens i LOV	18
Förenkla regelbördan för företagare	19
Reformer inom integration	21
Utökad hembesöksprogram för förstföderskor i utanförskapsområden	21
Hel eller delat utbetalning av försörjningsstöd till kvinnan	21
Reformer inom trygghet	23
Förebygg och förhindra hedersrelaterat våld och förtryck.....	23
Inrätta trygghetsstråk i stadskärnorna	24
Några goda exempel runt om i Sverige	26
Utbildning våld nära relation - Skurup.....	26
Utbilda fler barnmorskor - Region Stockholm	28
Nattomsorg förskola, fritids och omsorg i hemmet under kvällstid	29
Jobbinspiratörer / Stadsdelsmammor - Helsingborg	31

INTRODUKTION

I Sverige ska det inte spela någon roll var du kommer ifrån. Det som spelar roll är vart du är på väg. Utvecklingen går på flera områden åt fel håll, att kvinnor inte har full kontroll över sina liv är i slutändan en frihetsfråga. Sverige behöver bygga starkt igen med ett ledarskap som utvecklar nya politiska reformer, inte bara för kvinnor utan för hela samhället.

Ett starkare jämställt samhälle är också bakgrunden till det reformprojekt som Moderatkvinnorna lanserade under 2020-2021. Under ett års tid gick vi igenom forskningen och lyssnade in professionen för att identifiera inom vilka områden jämställdheten går åt fel håll och varför.

Nu tar vi nästa steg i arbetet. Från reformförslagen har vi identifierat det som kan genomföras på kommunal och regional nivå och sedan lagt detta i en reformbank. En bank där du ska kunna söka och hitta beskrivningar på reformer samt förslag på genomförande. Vi har också tagit fram handboken du nu har i din hand, där vi lyfter några av reformerna, goda exempel på dessa, korta berättelser på hur du kan ta med reformerna i din valrörelse och med beskrivning av nästa steg, dvs hur du kan

genomföra dem i praktiken. Förslagen och tipsen ser lite olika ut detta är medvetet för vi vill att handboken ska vara en inspiration hur man kan tänka på olika sätt med att jobba med reformerna, detta oavsett om du sitter i majoritet eller i opposition. Naturligtvis hittar du även dessa delar i reformbanken med ännu fler reformer och goda exempel på genomförda jämställdhetsreformer från runt om i landet.

Men vårt arbete slutar inte här, eftersom reformbanken ska vara ett levande verktyg. Allt eftersom jämställdhetsreformerna genomförs vill vi få veta detta, så vi kan uppdatera banken och uppmärksamma det arbete som har gjorts. Detta gör du lättast genom att e-posta oss på, *moderatkvinnorna@moderaterna.se*

Här hittar du reformbanken:
www.reformbank.se

Med hopp om givande läsning och konstruktiva samtal om hur Sverige återtar täten för att ge alla, oavsett kön, friheten och makten att bestämma över sina egna liv. Tillsammans genomför vi reformer för ett starkare Sverige.

Josefin Malmqvist
Ordförande Moderatkvinnorna

Annsofie Thuresson
Vice ordförande Moderatkvinnorna

Johanna Hornberger
Ledamot Moderatkvinnorna

Johanna Rantsi
Ledamot Moderatkvinnorna

Hur kan vi praktiskt använda reformer?

VALARBETE

Moderatkvinnorna har gjort ett reformarbete som greppar över riks-, region- och kommunal nivå. Detta arbete hittar ni på www.moderatkvinnorna.se. Här kan ni läsa det övergripande resonemanget kring alla reformer. Handboken du nu håller i handen är en komprimerad del av detta arbete, där du fritt kan använda dig av de reformer som passar i ert sammanhang, i er kommun eller region. Vi har inte svaren på alla utmaningar, men du kommer kunna hitta en del reformer för ditt lokala arbete oavsett om det sker i majoritet eller i opposition.

Ett val vinns av de som har svar på de utmaningar som människorna står inför oavsett i vilken politisk nivå som utmaningen hör hemma. Börja med att lyssna in vad invånare, företagare, medarbetare, kollegor, och andra grupper

som påverkar det område ni verkar i har för behov och vad de saknar. Känner ni igen er i det som beskrivs? Är det samma tankar, problem och utmaningar ni ser? Nästa steg är att se över på vilken nivå som utmaningarna ligger. I ert lokala program kan ni med enkelhet referera till Moderaternas valprogram när det gäller riksfrågor såsom fastighetsskatt, brott och straff och Sveriges ekonomi. Däremot måste ni själva hitta reformer som löser de lokala utmaningarna och där kan ni med fördel ta hjälp av de olika reformförslag som finns i denna handbok.

För att få ett rimligt valprogram och något som är enklare att kommunicera till väljare kan flera steg tas, beroende på vilka resurser ni har i er organisation. I ett handlingsprogram kan ni göra en helhetsbeskrivning med

ANVÄND GÄRNA ONE-LINERS I RETORIKEN!

fler detaljer. Detta behöver inte vara i tryckt format utan kan ligga på er lokala hemsida eller Facebooksida. I ert valprogram fokuserar ni däremot på de frågor ni ser kommer vara mest centrala för er lokalt, exempelvis skola, äldreomsorg, eller en lokal idrottsplats.

I handlingsprogrammet kan ni mycket väl klä era reformer i fler ord, men i valprogrammet bör ni göra det enklare för allmänheten att läsa och förstå. Låt ert årsmöte fastställa val- och handlingsprogram, på så sätt har era medlemmar ställt sig bakom det ni kommunicerar i valet. Några konkreta tips i detta arbete är att hitta de lågt hängande frukterna, dvs tydliga bra reformer som ni också sett att andra genomfört med bra resultat. Ett annat tips är att välja kostnadseffektiva reformer, dvs de som inte kräver stora satsningar att

genomföra men som faktiskt gör skillnad. Detta gör det enklare att få gehör för och genomföra reformerna oavsett om man styr eller sitter i opposition.

Så hur bildar ni då opinion kring era reformer i valet, eller för den delen under mandatperioden? Detta kan göras på flera sätt. I valet är valprogrammet grunden och utifrån detta gör ni kampanjmaterial. Där belyser ni de reformer som ni ser att ni har mest möjlighet att få genomslag för enligt ovan. Gå ut med det ni vet att ni kan genomföra, där ni har konkreta förslag och finansiering. Beroende på reformer, skapa därefter opinion. Fundera på "one-liners", som är ett enkelt sätt att sälja in reformen till väljare. Använd sedan dessa i er retorik och i ert material. Gör insändare och debattartiklar, kombinerat med lappning av brevlådor och kampanj på stan. Ha genomgående samma uttryck och layout i utskick, pressmeddelande, valprogram, sociala medier, kampanj och sedermera i motioner, direktiv och initiativärenden. Ett sammanhållet tema gör det lättare för eventuella väljare att se vem som är avsändare och ta ställning. En väsentlig del är att människor röstar på reformer men också på andra människor. Ha med era kandidater, de som ni ser bör fronta

er kampanj med. Sociala medier är lite av en berättelse i sig, här rekommenderar vi att ni också tar del av Moderaternas web-akademi där avsnittet digitalt valfokus behandlar just sociala medier, Canva och hur man bäst når ut på exempelvis Facebook med riktade annonser och uttryck. Slutligen: När ni kampanjar, lyssna in, hör problembeskrivningarna, förklara reformen med enkla ord och med en tydlig berättelse. Du övertygar genom att lyssna aktivt, ta in och förstå problemet innan du presenterar lösningen, som du givetvis har.

INFÖRANDE REFORMER - STYRE

Att införa reformer kan ske på olika sätt. Generellt sett är kommunpolitiken mer pragmatiskt i jämförelse med regionpolitik och rikspolitik. Efter ett val följer förhandlingar för att få till ett styre i en kommun eller region. I detta arbete bör även den politiska plattformen ingå, dvs vad det är för politik ni ska genomföra tillsammans de närmaste fyra åren. Här är en första bra möjlighet att sätta en tydlig moderat agenda.

Är du förberedd med ett tydligt valprogram innehållande väl genomtänkta reformer kommer du ha lättare att få med dessa i den politiska plattformen.

Exempel på en medveten och bra komposition.

Fördelen med ett tydligt valprogram är att ni kommer i gång snabbt och inte behöver förhandla om reformerna i efterhand. Så fort mandatperioden börjar kan ni direkt lägga direktiv till er förvaltning om att utreda (om ni exempelvis behöver få tydlighet i lokala förutsättningar/ekonomiska konse-

kvenser) eller direktiv att genomföra. Om det är reformer som av någon anledning inte kommer med i plattformen så krävs normalt en förhandling och diskussion först på den nivå reformen ska genomföras exempelvis i en nämnd. När förankring är gjord där så läggs ett direktiv på nämnden om utredning som sedan ligger till grund för själva beslutet. Beslutet ska sedan förankras i kommunstyrelse samt kommunfullmäktige (om reform slutligen beslutas där, såsom LOV). Anledning till detta är att få med svar på alla eventuella frågor som kan uppstå inför beslutet gällande laglighet samt ekonomiska och organisatoriska aspekter.

Tänk på att alltid försäkra er om att kommunfullmäktige delegerar vidare beslut till nämnden inom reformen så att eventuella justeringar inte måste gå hela vägen upp för fortsatta beslut, utan fortsättningsvis ska kunna hanteras i berörd nämnd.

INFÖRANDE REFORMER - OPPOSITION

En konstruktiv opposition kan få igenom flertal reformer. I opposition gäller det att kunna möta eventuell argumentation med fakta och väl genomtänkta argument i flera steg. De två främsta

verktygen i opposition är motioner och initiativärenden. Många gånger är motioner att föredra eftersom de läggs och debatteras i kommunfullmäktige. Då kan ni också få mer uppmärksamhet och genomslag för det ni föreslår. Följ alltid upp med pressmeddelande och sociala medier efteråt, såväl vid positiv behandling av ärendet som vid avslag. Ett initiativärende läggs på den nivå där ärendet ska införas. Det ger en mer direkt påverkan, men minskar debatt och uppmärksamhet i stunden. Den kan dock komma efteråt om ni får igenom ert ärende, genom att följa upp med pressmeddelande och lägga ut på sociala medier.

En annan väg är att skriva en interpellation eller en enkel fråga. Här får du inte igenom ditt ärende, men du kan skapa uppmärksamhet kring ett problem eller ett område som företrädarna för majoriteten misstas. Du kan här fråga vad de vill göra och konstatera att de inte har svar på lösningarna - för att sedan lägga en motion med egna lösningar. Debatt och uppmärksamhet för den fråga eller reform ni driver är a och o - använd er av alla kanaler oavsett om ni är i styre eller opposition.

Reformer inom skola

UTÖKAD MÖJLIGHET TILL UF-FÖRETAGANDE PÅ GYMNASIUM

Att introduceras till företagande i tidig ålder är centralt för att senare i livet själv välja att bli företagare. En studie där över 6 000 individer följts från 0 till 34 års ålder visar att män oftare blir entreprenörer om de har föräldrar som är det medan det för kvinnor snarare hänger samman med föräldrarnas socioekonomiska status. Klart står dock att företagaintresset uttrycktes tidigt, redan vid 16 års ålder (Schoon & Duckworth, 2012). Utifrån detta ser vi därför att ett ökat företagande bland kvinnor kräver en tidig introduktion

till företagande. Detta har vi möjlighet att göra såväl nationellt som lokalt.

Ett sätt att få denna introduktion på plats är genom ökad möjlighet till UF-företagande på gymnasiet. Bland dem som gått kursen Ung Företagsamhet blir många företagare senare i livet. Kursen Ung Företagsamhet bör därför bli möjlig för samtliga elever i gymnasieskolan att läsa.

Möjligheten att driva UF-företag skiljer sig idag mycket åt, främst beroende på vilken skola och vilket gymnasieprogram elever läser. Läsåret 2019/20 var det hela 96 procent av alla elever på handels- och administrationsprogram-

met som drev UF-företag. I bottenkiktet ligger program såsom vård och omsorg (4 procent), naturvetenskap (8 procent) samt fordons- och transportprogrammet (12 procent), (Läraren, 2021). Dessa elever, där många av dem ska bli nästa generations arbetsgivare, tar examen utan att få en god inblick i att driva företag. Detta är problematiskt då framtiden i allra högsta grad är beroende av att det finns driven, lösningsfokuserad, kreativ och företagsam arbetskraft. Därför behöver det ses över hur UF kan bli tillgängligt för samtliga elever i gymnasieskolan oavsett program. Detta behöver inte nödvändigtvis ske som en obligatorisk kurs utan valet om man vill läsa UF-kurs bör ligga hos den enskilde eleven, men valet av gymnasieprogram som sådant ska åtminstone inte hindra eleverna från att välja kursen som individuellt val.

Vi bör också uppmuntra initiativ som visar på en modern bild av företagare och branscher. Det finns flera som erbjuder föreläsningar på skolor samt studiebesök med syfte att ge eleverna en uppdaterad bild av entreprenörskap så att fler kan identifiera sig med företagarrollen. Förebilder behövs och det är viktigt att dessa förebilder kommer från många olika branscher och yrkeskategorier.

Förslag i majoritet

Arbeta för att alla elever som läser på gymnasiet ska erbjudas möjligheten att driva ett UF-företag genom kursen Ung Företagsamhet som individuellt val oavsett vilket gymnasieprogram de läser.

Moderaterna kan uppmuntra företagare och entreprenörer att bidra i skolor med läxhjälp, mentorskapsprogram och studiebesök. Utmana företagare och entreprenörer kring hur de kan hjälpa eleverna att få kontakt med arbetslivet och få chansen att pröva på, exempelvis Angereds utmaningen i Göteborg som knyter runt 40 olika företag och organisationer till sina elever på en gymnasieskola. Använd nämndens verksam-

hetsplaner för att poängtera vikten av näringslivsförankring tidigt i skolan.

Moderaterna kan också arbeta för att fler skolor ska drivas i samarbete med företag och entreprenörer för att utveckla samarbetet med näringslivet, som exempelvis Franklins Gymnasium School of science - en kommunal gymnasieskola som samarbetar med Astra Zeneca inom Life science i Mölndals stad.

Förslag i opposition

Motionera i kommunfullmäktige om att erbjuda alla elever som läser på gymnasiet möjligheten att välja att driva ett UF-företag som individuellt val oavsett vilket gymnasieprogram de läser. Skriv debattartiklar i samband med att ni lägger fram förslag så att ni uppmärksammas i media och sätter press på majoriteten.

Exempel:

-Franklins gymnasium - School of science, en kommunal gymnasieskola i samarbete med Astra Zeneca.
molndal.se/franklins-gymnasium.html

-Angeredsutmaningen på Angereds gymnasiet Göteborg:
angeredsutmaningen.se

GE SEXUALUNDERVISNINGEN I SKOLAN FÖRUTSÄTTNINGAR ATT LYCKAS

Närmare tio procent av kvinnorna i Sverige rapporterar att de blivit utsatta för sexualbrott och allra vanligast är det bland unga. Enligt BRÅ (Brottsförebyggande rådet) anmäldes år 2019, 23 200 sexualbrott varav 8 800 var våldtäkter. Men mörkertalet är stort då den självrapporterade utsattheten för sexualbrott samtidigt är högre än antalet anmälda brott (BRÅ 2020).

En bra, allsidig sexualundervisning är oerhört viktig då den ökar jämställdheten och förebygger sexuella övergrepp samt ökar barns och ungas förutsättningar att påverka sina liv och fatta genomtänkta beslut. Våra unga möter idag pornografi av alla slag tidigt i livet, på grund av dess lättillgänglighet. Samtidigt finns det tecken på att unga kvinnor ibland pressas till "hårt sex" där de efteråt tvingas söka vård för sår i underlivet och smärta vid samlag (Aftonbladet 2021). För att motverka detta behöver unga tjejer och killar bättre information tidigt och möjligheter att diskutera normer, sex och gränsdragningar med en utbildad vuxen.

Idag ingår sexualundervisning i det centrala innehållet för biologi, samhällskunskap och religion. Både NO- och

SO- ämnena har dock ont om tid att hinna med allt (SVT 2021) och risken är därför stor att sex och samlevnad, som många lärare uppger är svårt att undervisa i (Skolinspektionen 2018), blir det som prioriteras bort när tiden är snäv. Här behöver därför lärarna stärkas i sin förmåga att undervisa om sex och samlevnad samt ges tillräckligt med tid i sina ämnen för att hinna med allt i det centrala innehållet. Undervisningen bör också utvecklas till att ha större fokus på normer, gränser, samtycke och kommunikation.

Förslag i majoritet

Lägg fram förslag om att fortbilda pedagoger i sex och samlevnad samt i undervisning om normer, gränser, samtycke och kommunikation. Rekrytera till exempel förstelärare i sex och samlevnad som kan handleda övrig personal. Ni kan göra särskilda satsningar i kommunens budget eller lägga fram förslagen inom ramen för er skolnämnd eller annan ansvarig nämnds verksamhet.

Förslag i opposition

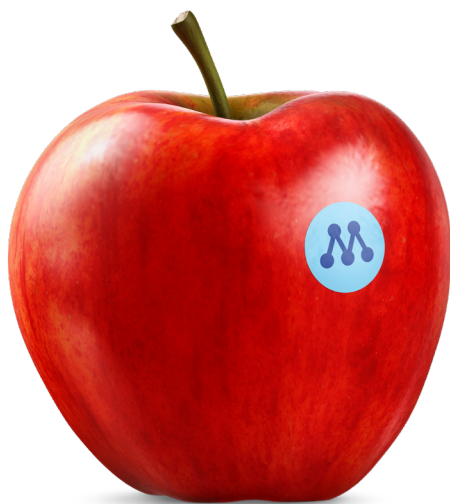
Motionera i kommunfullmäktige eller lägga fram förslag om särskilda satsningar i er skuggbudget. Skriv insän-

dare om varför en sådan satsning är viktig för jämställdheten och för att vända våldsutvecklingen i samhället.

MODERNISERA HEM- OCH KONSUMENTKUNSKAPEN I SKOLAN

I dagens skola prioriteras kärnämnen då dessa är en förutsättning att kunna lyckas i skolan studera vidare för de som väljer detta. Utöver detta behövs också grundläggande kunskap i många andra ämnen. Ett av dessa ämnen är hem- och konsumentkunskap, ett ämne som tyvärr inte alltid är uppdaterat när det gäller att rusta eleverna för livet efter skolan.

Även om det är bra att kunna baka, laga mat och lära sig handla samt näringslära så skulle ämnet behöva ett rejäl ansiktslyft för ge att bättre kunskap inom ämnet ekonomi, budget och uppföljning. Detta är kunskap som berörs inom andra ämnesområden men inte på det djup som skulle behövas. Många unga saknar kunskap om hur man balanserar en budget och gör en ekonomisk uppföljning. Alltför många ungdomar tar idag sms-lån trots skyhög ränta. Detta visar sig också i den statistik som kronofogden för över skuldsatta. Ekonomi och budget borde vara centrala delar i ämnet hem- och

konsumenkunskap. Matlagning och bakning bör rimligtvis vara en del av föräldraansvaret, inte skolans. Och då näringslära, kost och motion är nära sammanhängande så borde dessa i stället ligga under ämnet idrott och hälsa.

Genom en reformering av ämnet hem och konsumenkunskap ger man eleverna grundkunskap gällande lön, skatt, budget, krediter, lån, avtal både i privatekonomin och grundläggande företagarkunskap. Man kan då även utveckla detta vidare och koppla ihop med UF - Ung Företagsamhet redan från årskurs 6 och därigenom ge eleverna en kunskap gällande företagande och skapa större intresse för företagande.

Förslag i majoritet

Lägg initiativärende i utbildningsnämnd eller annan ansvarig nämnd att öka samordningen med övriga ämnen så att det blir en mer sammanhållen kunskap i ekonomi, företagande och privatekonomi. Detta kan även kopplas ihop med UF-initiativ från åk 6. Här kan debatter uppstå då läroplaner inte är en kommunal angelägenhet, men genom att ta bollen i detta visar vi hur viktigt det är att rusta elever och ungdomar framåt i livet. Vi är medvetna om att det är en nationell fråga men vi kan agera lokalt i väntan på en förändring.

Förslag i opposition

Skapa först opinion kring varför man inte prioriterar denna viktiga fråga. Plocka in de lokala men också nationella aspekterna. Frågeställningar kring skuldsättning, krediter, konsumtion, företag och privatekonomi måste kunna prioriteras i skolan så man får med sig kunskapen.

Lägg en motion i fullmäktige - ha en tydlig informativ brödtext, varför vi tycker detta är oerhört viktigt och varsen tydliga i att-satsen så ni träffar rätt. Som i majoritet, lyft gärna att det är en nationell fråga men att vi kan agera lokalt i väntan på en förändring. UF-initiativ kan tas redan från årskurs 6.

Reformer inom jobb och ekonomi

BARNOMSORG PÅ OBEKVÄM ARBETSTID

Kommuner ska idag sträva efter att erbjuda omsorg för barn på obekvämtid då de inte erbjuder förskola. Barnen ska då få omsorg i den utsträckning som behövs utifrån föräldrarnas förvärvsarbete och familjens situation i övrigt. Kommunen är alltså inte tvingad att erbjuda barnomsorg under kvällar, nätter, veckoslut eller i samband med större helger. Detta kan begränsa kvinnors möjlighet att delta på arbetsmarknaden.

Förskolan har vanligtvis öppet mellan kl. 06.30-17.30 och stängt för planeringsdagar. Förskolan arbetar således efter mallen att föräldrarna arbetar kontorstider, men så ser inte arbetsmarknaden ut för stora grupper. Många kan inte välja sina egna arbetstider utan går på schema, exempelvis vårdpersonal och poliser, och riskerar därmed att bli förhindrade att ta ett arbete för att barnomsorg inte kan erbjudas de dagar och tider som krävs. År 2016 erbjöd

endast 190 av Sveriges 290 kommuner barnomsorg på obekväma tider.

Ett sätt att jobba med jämställdhet i kommunen är därför att arbeta för att din kommun ska erbjuda barnomsorg på obekvämtid så fler kan ta arbeten som erbjuds.

Förslag i majoritet

Arbeta för att lägga fram ett förslag om att utreda möjligheterna och de ekonomiska konsekvenserna av att införa barnomsorg på obekvämtid.

Förslag i opposition

Skriv en motion i kommunfullmäktige där ni yrkar på att barnomsorg på obekvämtid ska införas.

TRÄNING PÅ ARBETSTID

Kvinnor rapporterar i betydligt större utsträckning att man mår psykiskt dåligt, kvinnor är också sjukskrivna

i nästan dubbelt så stor utsträckning som män, vilket får konsekvenser för livsinkomster och framtida pensioner.

Sjukfrånvaron är som högst inom vård- och omsorgsyren samt för sociala tjänster, där en majoritet av de sysselsatta är kvinnor. Vid samma typ av arbetsmiljöbelastning upplever dock kvinnor och män som utför samma arbetsuppgifter arbetsrelaterad psykisk ohälsa i ungefär samma utsträckning.

En studie från Karolinska institutet och Stockholms universitet visar att sjukskrivningskostnaderna minskar, anställdas välmående ökar och produktiviteten förblir lika hög om en del av arbetstiden ägnas åt träning. Träning på arbetstid lönar sig, i en testgrupp sjönk sjukskrivningskostnaderna med 21 procent för de som fick möjlighet att träna på arbetstid.

Rätten att träna på arbetstid har alltså en positiv effekt på sjukskrivningar och är därför en bra reform att införa på kommunal och regional nivå, särskilt inom vård och omsorg och sociala yrken.

Förslag i majoritet

Beroende på utformning av kommun eller region och organisation så kan en väg att gå vara att lägga ett direktiv om ett projekt med träning på arbetstid där två enheter med olika stor sjukfrånvaro får möjlighet att träna på arbetstid med en tydlig riktning och på lika villkor. Efteråt bör göras en analys av resultat, produktivitet och upplevelse hos medarbetarna. Därefter kan förslaget breddas införas. Att göra på detta sätt borgar också för att fler partier är med och stödjer förslaget.

Förslag i opposition

Visa tydligt hur sjukfrånvaron är ett problem, och har varit under längre tid. Agera genom en debattartikel om frågan och påverkan på den enskilde medarbetaren med sämre livskvalité för att sedan lägga motion med förslag om träning på arbetstid. Antingen bredd-införande eller i projektform. Använd er av Moderatkvinnornas reformarbete för att hitta forskningsresultat i er argumentation.

Reformer inom företagande och näringsliv

TRANSPARENS I LOV

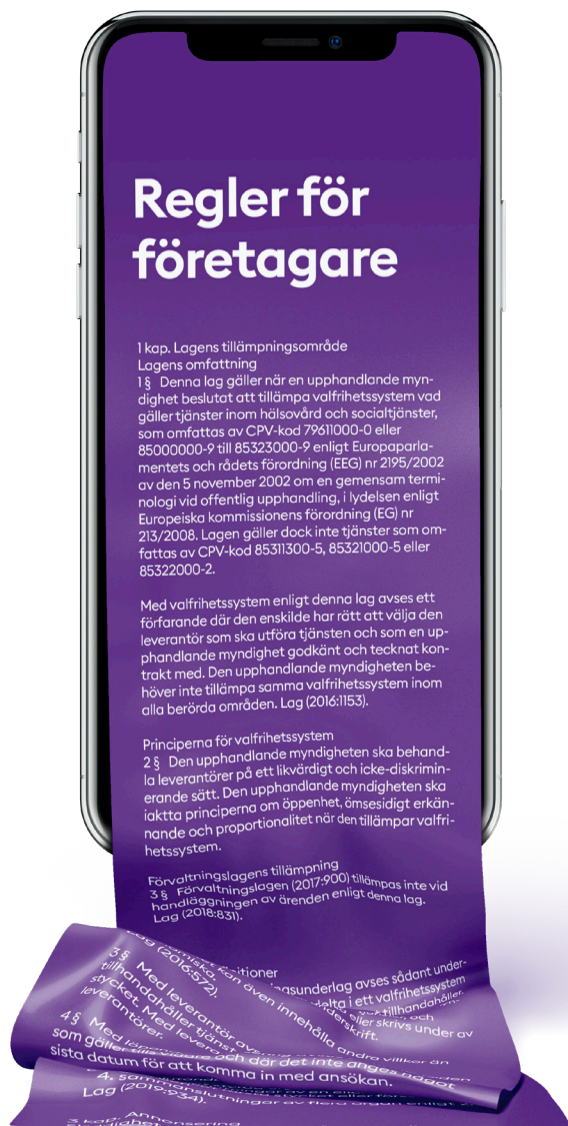
LOV - Lagen om Valfrihet ger invånaren möjlighet att själv påverka och välja vem som utför exempelvis omsorgen i hemmet, är avlösare till ditt barn/ ungdom eller vilket omsorgsboende du vill bo på. Vid införande av LOV ställs krav på att den offentliga verksamheten och de privata bolagen ska ha lika kravställning, både gällande ersättning av ekonomiska medel och kravställning för verksamheten.

Vid ett LOV-införande tar man bland annat fram ett så kallat ackrediteringsunderlag med villkor där företag som uppfyller villkoren därefter kan ackreditera sig i kommunen och erbjuda sina tjänster inom området som LOV stipulerar. Kommunen anger också vilken ersättningsnivå som är aktuell och hur den ska justeras (exempelvis via indexuppräknings). Att följa upp både den offentliga och

den privata verksamheten på lika villkor är därför centralt för likvärdig behandling. Detta gäller både verksamhetens kvalitetskrav och den ekonomiska ersättningen.

Förslag i majoritet

Ta fram ett uppföljningsprogram för LOV-verksamheten (baserat på ackrediteringsvillkoren) som ska genomföras årligen samt redovisas på nämnd och därmed också vara tillgängligt för offentligheten. Resultatet kan också anges på kommunens hemsida och på så sätt underlätta för invånaren att välja utförare. Vid ekonomisk uppföljning, såsom delårsbokslut och årsbokslut, ska ersättningsnivåerna tydligt anges för LOV-verksamheterna, oavsett utförare. Vid budgetering ska ersättningsnivåer tydligt anges och vara en viktig del av diskussionen.

Förslag i opposition

Här bör motionsverktyget användas. Motionera om att ett uppföljningsprogram, baserat på ackrediteringsvillkoren, tas fram och ska genomföras årligen samt att resultatet ska redovisas till nämnd och på kommunens hemsida.

FÖRENKLA REGELBÖRDAN FÖR FÖRETAGARE

En företagare som satsar och etablerar sin verksamhet i din region och kommun tar ofta ett stort steg och gör en stor investering. Om företagets satsning medför att man behöver bygga, ha miljöinspektioner, ackreditera sig för kommunens LOV-verksamheter eller på annat sätt samverka så behöver kommunen och regionen vara en möjliggörare samt se sig som den serviceinrättning den i detta fall är.

Idag som företagare är det ofta i många fall svårt att veta vem som ska kontaktas i vilka frågor, vilket regelverk som styr, vad som krävs och hur man ska göra för att göra rätt. Att underlätta för företagare eller blivande företagare att göra rätt ska vara en bra utgångspunkt som få lever upp till.

Genom att ha tydlig sammanhållen information om vem som är ansvarig, och vart man kan vända sig

Företagslots

med sina frågor skapar ni ett bättre företagsklimat för redan etablerade företag samtidigt som ni förhoppningsvis får fler arbetstillfällen till kommunen när nya företag etableras.

Förslag i majoritet

Lägg direktiv under kommunstyrelsen att inrätta en så kallad företagslots. Detta kan se ut på olika sätt i kommunerna. Det kan vara en person som får som arbetsuppgift att stötta företagare oavsett fråga. Det kan vara kundtjänst i kommunen som får detta som utökat område, men det kan också vara en digital företagslots som även kan finnas tillgänglig på udda tider. Det viktiga är jobba med en väg in, oavsett fråga eller ärende.

Förslag i opposition

Först bör opinion väckas med en tydlig problembeskrivning - hur svårt styret gör det för företagare och hur krångligt det är. Efter detta så föreslås en företagslots (med de förutsättningar som finns i kommunen/ regionen) - genom motion eller initiativärende. Motion har fördelen av tydlig debatt, men initiativärende har fördelen av att ni tar initiativ. Ser ni exempelvis att ledande politiker nog kommer tycka detta är bra, kan initiativärende vara att föredra så ni leder i stället för att få svar i en motion "att det är på gång".

Reformer inom integration

UTÖKAT HEMBESÖKSPROGRAM FÖR FÖRSTFÖDESKOR I UTANFÖRSKAPSOMRÅDEN

Familjer i utanförskapsområden är särskilt utsatta för risker när det gäller ohälsa, ekonomisk otrygghet och sämre psykisk hälsa. Därför bör man sätta in tidiga insatser från hälso- och sjukvården och kommunen. Redan innan barnet är fött är det viktigt att erbjuda ett utökat antal hembesök hos förstföderskor i särskilt utsatta områden. Detta är också ett sätt att tidigare upptäcka våld i nära relationer, hedersförtryck och för att motverka bidragsfusk.

Försöket med ett utökat hembesöksprogram i Rinkeby som utvärderats av forskare vid Karolinska Institutet, har visat på goda resultat. Arbetssättet, där barnhälsovården och en del av socialtjänstens föräldraskapsstöd gör gemensamma hembesök, har även spridit sig till fler områden i Stockholms län. Vi anser att arbetssättet

borde bli riksnorm för att spridas till fler regioner och kommuner.

Förslag i majoritet

Uppdra till hälso- och sjukvårdsdirektören eller motsvarande att utreda förutsättningarna för ett utökat hembesöksprogram för invånarna i socialt utsatta områden.

Förslag i opposition

Väck uppmärksamhet och debatt genom att påtala den sämre hälsan i utanförskapsområden, behovet av särskilt stöd och integration vid familjebildning. Lägg en motion eller initiativ kring möjligheten till hembesöksprogram och gå ut i såväl traditionella som sociala medier.

HEL ELLER DELAT UTBETALNING AV FÖRSÖRJNINGSSTÖD TILL KVINNAN

Ett steg för att förbättra integrationen för kvinnor, stärka jämställdheten samt

barnperspektivet är att kommunen som regel delar ut försörjningsstödet till kvinnan. Detta stärker kvinnans ställning och underlättar för kvinnor att lämna destruktiva relationer och hedersförtryck. Ofta har kvinnan huvudansvaret för barnen och genom detta används förhoppningsvis pengarna i första hand för barnens bästa.

Psyiskt och fysiskt våld vet många vad det är, men ekonomiskt våld är ett nyare begrepp. Ekonomiskt våld är att ha makt och kontroll över en annan människa genom ekonomin. I en nära relation kan det ta sig uttryck i att en part har kontroll över bådaskon ekonomi, så att den andra parten hindras från att leva ett fritt liv.

Kommuner runt om i landet har identifierat att mannen ofta är ensam mottagare av utbetalningen. Flera kommuner har därför ändrat utbetalningarna till att gå enbart till kvinnan alternativt att dela utbetalningen lika mellan makarna.

Kritik har riktats mot att enbart betala ut försörjningsstödet till kvinnan eftersom man anser att det bryter mot de jämställdhetspolitiska målen, och att det då inte är rättvist att utbetala stödet

enbart till vare sig mannen eller kvinnan. Medan det vid en delad utbetalning kan uppstå praktiska svårigheter som när stora räkningar som exempelvis hyra ska betalas. Den gemensamma hanteringen av familjens ekonomi förenklas då genom att försörjningsstödet betalas ut till endast en av makarna. Samtidigt behöver vi ta hänsyn till samkönade par.

Ett sätt att jobba med ekonomisk jämställdhet i kommunen är därför att arbeta för att man i kommunen ska betala ut försörjningsstödet till kvinnan, alternativt att utbetalningen av försörjningsstödet delas lika mellan mannen och kvinnan eller makarna.

Förslag i majoritet

Arbeta för att lägga fram ett förslag om att införa delad utbetalning alternativt utbetalning av hela försörjningsstödet till enbart kvinnan.

Förslag i opposition

Skriv motion i kommunfullmäktige där ni yrkar på att försörjningsstödet ska betalas ut i sin helhet till kvinnan alternativt en delad utbetalning.

Reformer inom trygghet

FÖREBYGG OCH FÖRHINDRA HEDERS- RELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK

Utövandet av hedersrelaterat våld och förtryck är en kränkning av den enskildes fri- och rättigheter. Kontroll av flickors och kvinnors sexualitet är central i en hederskontext och baseras på att individen är underordnad kollektivet. Bevakning är medlet för att hålla hedern intakt, och detta innebär begränsning och kontroll av individers tillvaro. Denna kontroll tar sig uttryck i exempelvis bortgifte, oskuldskontroller eller en begränsning av vem man får umgås med eller hur man får klä sig. Ofta drabbas unga flickor, tonåringar och kvinnor men även pojkar och män drabbas. Heder upprätthålls av båda könen där både vuxna och barn kan vara delaktiga som upprätthållare av förtrycket. Det uppskattas att 240 000 unga lever under hedersrelaterade normer, men mörkertalet är stort och kunskapen om det begränsad.

För att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck behöver Sverige bli bättre på att upptäcka och förebygga desamma. Kommuner har ansvar enligt lag för skola och socialtjänst, samt det yttersta ansvaret för att barn, ungdomar och vuxna som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. Skolan är därför en central del i detta då det är en plats som barn och unga vistas mycket i. För att upptäcka hedersrelaterat våld och förtryck krävs därför medvetenhet och kunskap hos både skolpersonal och socialtjänst. Därför måste medvetenheten och kunskapen om hur man upptäcker hedersrelaterade normer stärkas hos de som möter barn och unga inom skolan men även hos de som möter de vuxna inom socialtjänsten.

Varje kommun ska ha en handlingsplan för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck och vi behöver säkerställa att kunskapen och kompetensen om hedersrelaterat

våld och förtryck finns inom socialtjänsten och skolan i varje kommun.

Förslag i majoritet

Inför en handlingsplan för att förebygga och förhindra hedersrelaterat våld och förtryck. Säkerställ att all personal som möter unga och vuxna inom socialtjänst och skola har kunskap samt kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck. Genomför en fortbildningsdag om ämnet i samband med att handlingsplanen publiceras.

Förslag i opposition

Motionera i kommunfullmäktige om att införa en handlingsplan för att förebygga och förhindra hedersrelaterat våld och förtryck. I social- samt skolnämnd eller motsvarande kan ni också lyfta frågan samt föreslå kompetensutveckling för respektive personalgrupp. Skriv debattartiklar i samband med att ni lägger fram förslag så att ni uppmärksammas i media och sätter press på majoriteten.

INRÄTTA TRYGGHETSSTRÅK I STADSKÄRNORNA

Kvinnor upplever sig generellt mindre trygga i de offentliga rummen än män. Det behövs därför krafttag

INFÖR HANDLINGSPLAN FÖR ATT FÖREBYGGA HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK

på flera olika nivåer för att öka den upplevda och faktiska tryggheten för kvinnor. Att som kvinna känna sig rädd när man rör sig på gator och torg eller reser i kollektivtrafiken är oacceptabelt i ett modernt samhälle.

Att öka tryggheten och friheten för kvinnor att röra sig i det offentliga rummet för kommuner kan ske på flera sätt. Att planera den fysiska miljön på den plats där det finns behov av ökad trygghet genom ett uttalat trygghetsstråk är någon kommun själv råder över, likaså belysning.

En kommun behöver ansöka om tillstånd för ett så kallat paragraf 3-område hos polisen om man vill sätta in ordningsvakter för att öka tryggheten. Ett så kallat trygghetsstråk är ett markerat om-

PARAGRAF 3

råde med genomtänkt fysisk planering, ordningsvakter, kamerabevakning och belysning för att öka tryggheten. Ordningstvakterna får då bara agera inom ett specifikt område av kommunen. Genom ett etablerat trygghetsstråk kan en sådan ansökan komma att underlättas.

Betydelsen av ett trygghetsstråk kan också förstärkas genom kamerabevakning. Även en kommuns bevakning av ett område med kamera kräver tillstånd. Kommunen måste ansöka till Integritetsskyddsmyndigheten för att få tillstånd. Myndigheten har idag långa handläggningstider och det är svårt att få en ansökan godkänd.

Ett sätt att jobba med ökad trygghet i det offentliga rummet på otrygga platser i kommunen är därför att:

- Se över den fysiska planeringen och miljön på platsen ur ett trygghetsperspektiv
- Ansöka om ett paragraf 3-område
- Ansöka om kamerabevakning

Förslag i majoritet

Nyttja er majoritet till att:

- Lägga fram ett förslag om att utreda den fysiska miljön ur ett trygghetsperspektiv för att inrätta ett trygghetsstråk på en specifik plats.
- Lägga fram ett förslag om att ansöka om ett paragraf 3-område på platsen.
- Lägga fram ett förslag om att ansöka om kamerabevakning på platsen.
- Lägga förslagen direkt i er budget för kommunen eller lyft dem i ansvarig nämnd.

Förslag i opposition

Motionera i kommunfullmäktige där ni yrkar på att inrätta ett trygghetsstråk på en specifik plats vilket omfattar den fysiska planeringen och miljön inklusive belysning, samt ansökan om inrättande av paragraf 3-område och kamerabevakning.

Några goda exempel runt om i Sverige

Vi är väldigt glada över att det finns så mycket arbete som både är genomfört och som är på gång i Sverige gällande jämställdhetsreformer. I vår reformbank vill vi gärna lyfta alla goda exempel som finns, så kontakta oss så vi får lyfta just dig och din kommun eller region. Nedan kan du läsa om några goda exempel på reformer som införts runt om i Sverige.

UTBILDNING VÅLD NÄRA RELATION – SKURUP

För att nå framgång och förändring krävs det att hela organisationen jobbar åt samma håll. Därför är det viktigt att vara tydlig med förväntningar, vilja och mål, främst från det politiska styret men även i de frågor där det är möjligt att visa på tydlighet från den samlade politiken, säger Åsa Ekblad, ordförande socialutskottet i Skurups kommun.

Ett av våra fokusområden är våld i nära relationer. Att vi i politiken stod eniga kring frågan gällande

Åsa Ekblad

våld i nära relationer (VINR) visade på tydligheten kring att detta var och är en högt prioriterad fråga som skulle arbetas med från olika perspektiv under kommande fyra år. De beskrivna insatserna nedan har

tjänstemännen planerat och stämt av med ordförande och delar av presidiet i utskottet. Riktade budgetprioriteringar har sedan gett förutsättningar för insatserna och även tydligt visat på viljeinriktningen från politiken.

Utbildningsinsatserna har riktats både inåt och utåt för att ge redskap och kunskap i ärende och det har också arrangerats stora omfattande insatser utåt som kompetensutvecklingsdagen med fokus på hedersrelaterad problematik.

Under mandatperioden har lagstiftningen kring våld i nära relationer förändrats. En del av förändringarna i lagstiftningen har inneburit att fokusera mer på att ta med förövarens del och inte bara fokusera på hjälp- och stödbehovet hos den utsatta. För att möta upp detta har vi genom budget utökat kommunens öppenvård där handläggarna genomgått riktade utbildningsinsatser. Detta gäller också kring den senaste lagstiftningen för barn som bevittnar våld i nära relationer där det också satsats på omfattande utbildningsinsatser inom socialtjänsten.

Genom riktade medel till förebyggande insatser har det möjliggjorts utbildningar och fördjupningar för handläggare på socialtjänsten, standardiserade bedömnings- och samtals-

metoder för att upptäcka och utreda våld i nära relationer. Utökat samarbete mellan skolan och socialtjänst har inletts där exempelvis. öppenvårdens personal varit på skolorna och pratat med eleverna om deras syn på relationer, sex, porr och våld vilket genererat mycket positiv respons från eleverna.

Vi har inte stött på några utmaningar eller problem på vägen, troligtvis pga. att frågan är enkel att slutas samman kring, fortsätter Åsa.

I januari 2020 arrangerade Skurups kommun en kompetensutvecklingsdag med syfte att öka personal och förtroendevaldas kompetens gällande hedersrelaterad problematik. Satsningen genomfördes i samarbete med Länsstyrelsen, BRIS (Barnens rätt i samhället) och TRIS (Tjejs rätt i samhället). Kompetensutvecklingsdagen var riktad till alla chefer, central- och lokal elevhälsa, lärare, elevassistenter, förskollärare, personal inom LSS, fritidsledare, barnrättsstrateger, personal inom individ- och familjeomsorg, samt förtroendevalda. Totalt deltog ca 400 personer. Satsningen var väldigt välbehövlig och uppskattad.

Den kopplades sedan ihop med fortsatta diskussioner på personalens APT (arbetsplatsträffar). Det är för tidigt att utläsa någon statistik från satsning-

en gällande tex antal aktualiseringar kopplat till oro för hedersproblematik.

Det är av oerhört stor vikt för personer som är utsatta för VINR att människor de möter ska kunna ställa rätt frågor och på så sätt synliggöra ett problem som under lång tid funnits dolt i samhället. Insatserna ledde inledningsvis till en tydlig ökning av ärenden där aktualiseringsorsaken var kopplat till VINR med ca 40 procent. Vi ser hur betydelsefullt det är att alla som på olika sätt möter människor som kan vara utsatta för VINR har kunskap om hur man tar sig an situationen och vågar ställa obekväma frågor utan att det känns utpekande.

Länk till utbildning:

<https://youtu.be/9q-t2HHG4Qs>

UTBILDA FLER BARNMORSKOR – REGION STOCKHOLM

Utbilda fler barnmorskor. Jonas Lilberg Eriksson, tidigare politiskt sakkunnig i Region Stockholm.

Barnmorskor och specialistsjuksköterskor är bristyrken över hela landet. För att locka sjuksköterskor att bli specialistsjuksköterskor eller barnmorskor har vissa regioner valt att erbjuda en betald specialistutbildning eller vidareutbildning. Det kan

innebära att sjuksköterskan behåller hela eller delar av sin lön under utbildningen. Vissa regioner ställer olika former av kvarstannande krav om till exempel två år, eftersom arbetsgivaren har betalat en akademisk utbildning.

När man erbjuder sjuksköterskor en betald specialist- eller vidareutbildning bör man motivera detta gentemot andra bristyrken som till exempel specialistutbildade undersköterskor eller biomedicinska analytiker. Varför får en grupp en betald specialistutbildning eller vidareutbildning, men inte andra? Sjuksköterskornas specialistutbildning eller vidareutbildning till barnmorska är akademisk till skillnad från läkares specialiseringstjänstgöring. Vårdförbundet står inte bakom kvarstannandekrav och jämför ofta med läkare, vilket leder fel. Läkares specialiseringstjänstgöring är inte en akademisk utbildning, utan består av klinisk tjänstgöring under minst fem år. De arbetar under handledning och klinisk instruktion, medan sjuksköterskan sitter på ett universitet och inte är i produktion.

Tips från Jonas till moderata politiker som vill föreslå och genomföra denna reform i sin egen region:

- Prata med ansvariga på förvaltning och HR, begär en utredning och

Jonas Lilleberg Eriksson

samsyn kring ramverket. Vem, vilka och hur många? Kommunera.

- Var noga med att kommunicera och motivera inför övriga professioner som kan anse det högst orättvist att just barnmorskor blir erbjudna betald utbildning.
- Tänk över noga. Är betald utbildning rätt väg att gå för att få fler barnmorskor på plats eller ligger grundproblemen att få stannat kvar inom regionen snarare i arbetsmiljö och lönevillkor? Det kan mycket väl vara

en kombination, vilket gör det viktigt att parallellt jobba med både betald utbildning, arbetsmiljö och lönevillkor.

NATTOMSORG FÖRSKOLA, FRITIDS OCH OMSORG I HEMMET UNDER KVÄLLSTID - GÖTEBORG

Intervju med Nina Miskovsky,
kommunalråd i Göteborg.

Nina, du är kommunalråd i Göteborg med ansvar bland annat för sociala frågor. Vad har nattomsorg och omsorg under kvällstid betytt för dig?

- Ofantligt mycket! Hade jag inte haft Nattis så hade jag inte kunnat ha de uppdrag jag har idag, säger Nina Miskovsky.

Sveriges näst största stad organiserar förskola dygnet runt och nattomsorg för barn sedan ett antal år tillbaka. Till detta ansöker man om plats på precis samma sätt som vid förskola dagtid. Som krav ställs att man som vårdnadshavare ska ha en regelbunden och kontinuerligt behov av omsorgen. Omsorgen organiseras på sex olika förskolor utspridda i staden varav fem av dem är kommunala. Som alternativ till detta finns även omsorg i hemmet under kvällstid som man kan ansöka om i särskilda fall och där det görs en individuell prövning. Allt under samma avgift. Den största utmaningen i detta är att

försvara ekonomin i verksamheten. Nina beskriver det som ”inte alldeles lätt” och hon erkänner att det krävs ett visst antal barn för att få ekonomi i det hela. Å andra sidan gör hon avvägningen att det i det stora hela gynnar samhället att låta även ensamstående kvinnor göra karriär och kunna gå till jobbet. Hon tillägger att det här handlar om att ge kvinnor möjlighet att nå sin fulla potential. Det är så ekonomiskt det bara kan vara. Får fler se sina föräldrar gå till jobbet, lära sig svenska och skapa nya kunskaper tillsammans med andra så vinner både barn, föräldrar och samhälle på detta.

En stor utmaning är personalplaneringen då föräldrar ibland kan vara lite ”slarviga” med att anmäla behov och med att ibland dra tillbaka behovet tätt inpå bokad omsorg. Det har hänt i Göteborg och hotat verksamheten då det blir svårt att personalplanera och då innebär att verksamheten stått med för mycket personal gentemot antal barn. Därför har man i Göteborg fått ställa högre krav på vårdnadshavare att höra av sig i god tid och boka omsorg redan två veckor i förväg.

Som tips till andra kommuner som vill införa liknande typer av omsorg rekommenderar Nina att lokalisera dessa vid trygga och centrala knutpunkter.

Nina Miskovsky

Det ska vara lätt för vårdnadshavare att nå omsorgen genom bra kommunikationer och alla ska känna sig trygga där även under kvällstid. Till mindre kommuner som inte har samma antal barn som en storstad i behov av nattomsorg rekommenderar hon omsorg i hemmet eller en samordning mellan kommuner. Ställ tydliga krav på vårdnadshavarna i planeringen redan från början och satsa på att skapa bra personalteam med kontinuitet ”- Det är viktigt att barnen känner sig trygga med personal som ska natta dem” avslutar Nina.

JOBBINSPIRATÖRER / STADSDELS- MAMMOR - HELSINGBORG

Intervju med Richard Lundberg, ordförande i arbetsmarknadsnämnden i Helsingborg.

I Helsingborg har man infört något som kallas för stadsdelsmammor, en form av jobbinspiratörer. Där man tar tillvara lokala krafter och eldsjälar med områdeskännedom och lokal anknytning genom att rekrytera kvinnor som är kända i området. Många av dessa kvinnor har själva gått från utanförskap till egen försörjning och kan vara goda förebilder. Denna satsning ingår i ett större åtgärds paket med guider, enskilda insatser och krav för att kunna gå från bidrag till egen försörjning.

I Helsingborg arbetar man bland annat med ett guidebaserat arbetssätt där en socialeksekuterare tar beslut om det ekonomiska biståndet medan en guide har i uppdrag att lotsa till utbildning eller arbete. Detta sker genom att identifiera vilka insatser som behövs, hur långt man står från arbetsmarknaden och om man ska lotsas till utbildning eller matchas mot jobb.

Man har SFI som heltid och baserat med krav på framgång inte bara på deltagande, grundutbildningen leder vidare till yrkesspår om man

Richard Lundberg

behöver mycket hjälp. Är man däremot högutbildad får man insatser med språk, och validera sina kunskaper för att förhoppningsvis kunna använda sig av sin yrkeskompetens framåt.

Man har varit noga med att få en röd tråd i insatserna, alla insatser ska samverka, det handlar om praktisk integration, att använda sig av lokala föreningar som alla ska jobba mot ett uppsatt mål. I stället för att sprida bidrag runt om till flera olika föreningar jobbar man med få och har satt upp tre mål man jobbar mot. Stadsdelsmammor är ett framgångs-

rikt projekt med väl fungerande metoder och arbetssätt. Det har ett bra koncept och vi kan se att stadsdelsmammornas arbete gör stor skillnad i samhället, det vill säga att människor kommer in i samhället och inte hamnar utanför samhällskontraktet.

Tips från Richard till moderata politiker som vill föreslå och genomföra denna reform.

- Tänk röd tråd genom alla insatser
- Det kan inte stå ensamt som insats utan måste ingå som en del i flera åtgärder kopplat mot SFI, utbildning, jobbmatchning, krav och att våga ta tillvara kompetenser utanför professionen
- Parallella insatser är nödvändiga
- Tänk integration genom allt som tillförs
- Ha inte för många mål, satsa där det gör mest nytta i stället för att sprida bidrag rakt över

Det största problemet genom denna reform har varit motståndet från professionen, där man ifrågasätter användning av "icke utbildade" som komplement till socialsekreterare som tar beslut om stöd och bistånd.

Länk till utvärdering:

<https://helsingborg.se/wp-content/uploads/2020/05/utvardering-stadsdelsmammor-2-0-200417-lowres.pdf>

Tack för du tagit del av handboken, men önskan om att den ger inspiration och idéer. Hör gärna av dig om du har fler reformer som borde spridas över landet.

Vi vill också rikta ett stort tack till er alla som bidragit till arbetet med reformhandboken. Dels reformgrupperna, vars arbete reformförslagen vilar på. Dels till er som delat med er av goda exempel runt om i Sverige - Nina Miskovsky, Åsa Ekblad, Richard Lundberg och Jonas Lilleberg Eriksson som lyfts i denna handbok, dels alla ni som finns med i vår digitala reformbank.

Slutligen stort tack för inspel, skrift och korrektur till Theresa Rosbäck och Pernilla Ohlin.

REFORMBANK.se

